

SVEN LINDGREN:

Den mänskliga
privati-
seringen

Bryt de offentliga monopolen

Socialdemokraterna har fastnat i sin ologiska syn på fri tjänsteproduktion. Det framgår av det slutbetänkande som nyligen avlämnades av 1983 års demokratiberedning. Då det gäller tekniska tjänster är beredningen enig om att kommunerna bör söka den lämpligaste lösningen rent praktiskt i valet mellan tjänsteproduktion i egen eller privat regi. Men då det gäller produktionen av ideella tjänster som vård, omsorg och utbildning anser beredningens socialistiska majoritet att de offentliga monopolen skall kvarstå. Moderaterna har reserverat sig mot detta. De vill att kommuner och landsting alltid skall välja den lämpligaste lösningen för att tillgodose medborgarnas krav på god service och valfrihet och då måste servicemonopolen brytas. Debatten om privatisering har blivit alltför onyanserad. Det gäller inte antingen privat eller offentligt huvudmannaskap. Det viktiga är att nå de driftformer och välja det huvudmannaskap som ger bra service till rimliga kostnader och där konsumenterna själva står för valet.

Kommunalrådet Sven Lindgren har varit moderat ledamot av 1983 års demokratiberedning.

Det brukar anses som självklart, att konsumenternas ställning stärks om utbudet av varor och tjänster präglas av mångfald såväl när det gäller kvalitet som priser. Det anses också klarlagt, att konkurrens mellan olika producenter är en förutsättning för att få till stånd ett varierat utbud.

Dessa principer är så viktiga, att de har lagfästs i en mycket omfattande konsumentlagstiftning. Denna lagstiftning ingår som en självklar del i samhällets ansträngning att stärka konsumenten gentemot producentledet. Den offentliga tjänsteproduktionen sker däremot i huvudsak i en monopolsituation, som, om den förekom i privat regi, skulle stämpas som olaglig. Detta förhållande leder till att konsumenternas – medborgarnas – ställning gentemot de offentliga producentintressena är utomordentligt svag. Ett sk brukarinflytande, som 1983 års demokratiberedning lanserat, inom den offentliga sektorns ramar innebär ingen verklig förändring. Det måste finnas alternativ. Servicemonopolen inom offentlig sektor måste brytas.

Marknadsekonomin är överlägsen planekonomin inte bara i den varuproducerande sektorn utan också i tjänstesektorn. Både privat och offentlig tjänsteproduktion skall därför enligt min uppfattning erbjudas medborgarna på en marknad, där deras önskemål som konsument sätts i centrum.

Om man lyckas frigöra sig från socialistiska och andra dogmatiska skäl mot privatisering och alternativa driftformer, kan man finna starka fördelar med att tillåta privata skolor, daghem, servicehus, sjukhem och arbetsförmedlingar vid sidan av de allmänna.

- Produktionen sker under konkurrens
- Konkurrensen ger insyn, valmöjlighet och därmed bättre service
- Konkurrensen trimmar organisationen
- Marknadsavkänning ger mått på kvalitetskrav och betalningsvilja
- Kostnadsmedvetandet ökar hos både politiker och allmänhet
- Större effektivitet ger lägre kostnader/högre intäkter och möjlighet till lägre skatter

Som ledamot av demokratiberedningen har jag haft rika tillfällen att observera socialdemokraternas ologiska syn på tjänsteproduktion. Beredningen förordar enligt, att kommunerna, när det gäller *tekniska tjänster* bör söka den lämpligaste lösningen rent praktiskt i valet mellan tjänsteproduktion i egen eller privat regi.

*Den offentliga
tjänsteproduktionen sker i
huvudsak i en
monopolsituation.*

Beredningens socialistiska majoritet har dock inte motsvarande praktiska syn på produktion av sk *ideella tjänster* såsom vård, omsorg och utbildning. Där ska de offentliga monopolen kvarstå, anser socialdemokraterna.

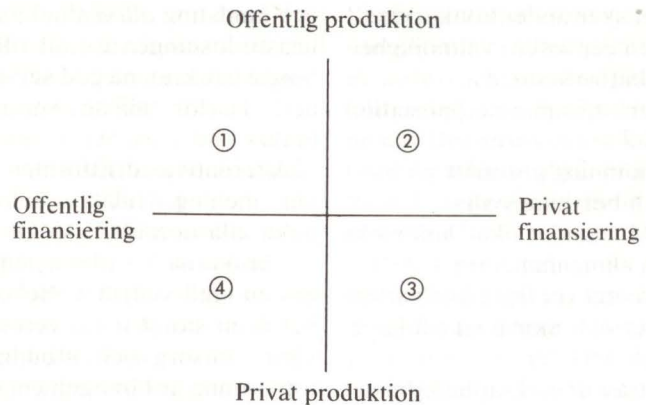
Jag anser inte att denna begränsning är till fördel för konsumenterna/medborgarna och har tillsammans med den andre moderate ledamoten i beredningen, kommunalrådet Lennart Pettersson, Karlstad, anmält kraftigt avvikande mening. Vi tycker nämligen, att kommuner

och landsting *alltid* skall välja den lämpligaste lösningen för att tillgodose medborgarnas krav på god service och valfrihet. Därför måste servicemonopolen brytas.

Alternativa driftformer skall, enligt vår mening, tillåtas och uppmuntras inom alla områden, så att medborgarna – "brukarna" – (detta hemska uttryck!) ges en reell valfrihet. Behovet av valfrihet är ju störst inom verksamheter som vård, omsorg och utbildning. Teknisk försörjning är tämligen enkel ur inflytandesynpunkt. Sophämtning, för att ta ett exempel, skall skötas effektivt på bestämda tider och till så låg kostnad som möjligt. Valfriheten inom vård, omsorg och utbildning har däremot en djupare innebörd. I barnomsorgen har den enskilda föräldern ett långt större behov av att kunna påverka och att kunna välja den omsorgsform, som bäst passar det egna barnet. Paradoxalt nog är demokratiberedningens benägenhet att öppna verksamhet för alternativa (privata) driftformer minst där behovet är störst. Av detta har vi dragit slutsatsen, att majoritetens ställningstagande gjorts på ideologiska mer än på praktiska grunder. Det är – för att åter ta barnomsorgen som exempel – inte föräldrarnas önskemål utan politikernas förmyndarskap som prioriteras. Vi delar inte detta synsätt.

Produktion och finansiering

"Med privatisering följer att plånboken blir styrande – inte behoven", heter det i den förenklade debatten. Såvitt jag vet, finns det inget parti, som har föreslagit att barnomsorg, sjukvård och utbildning

uteslutande skulle finansieras med egenavgifter. Ett sådant system skulle leda till orättvisor. Vi måste självklart, även om tjänsteproduktionen kan ske i alternativa former, solidariskt finansiera den sociala grundtryggheten och vården genom främst skatter och obligatoriska försäkringsavgifter grundade på inkomstens storlek.

Vi måste hålla isär begreppen *produktion* och *finansiering*. Idag, när det nästan inte finns alternativa producenter till det allmänna, är det plånboken som styr. De rika kan åka utomlands för vård eller utbildning. Vanliga medborgare har ingen sådan valmöjlighet. De blir av politikerna hänvisade till en viss barnstuga, en viss skola, ett visst servicehus, en viss läkare etc. Politiker och tjänstemän vet bäst. Den enskilda människan har för det mesta ingen valfrihet alls inom den offentliga sektorn. Den sk Dagmarreformen är ett utmärkt exempel på hur en offentlig reglering ytterligare minskat den enskildes valmöjligheter inom sjukvården.

Med ett system av solidarisk finansiering kan alla erbjudas större valfrihet

utan hänsyn till plånboken. Med en utbyggd obligatorisk sjukförsäkring, som inkluderar privatläkare, kan alla betala efter förmåga och få vård efter hälsotillstånd kombinerat med en rätt att välja eller behålla den läkare man har förtroende för.

Alternativa driftformer

I den förenklade debatten om privatisering har själva huvudmannskapet fokuserats på ett onyanserat sätt. Debatten har handlat om antingen-eller. Antingen tjänsteproduktion helt i offentlig regi eller helt privat. Det intressanta är inte ett oreserverat stöd för den ena eller den andra produktionsformen. Det viktiga är att nå de driftformer och välja det huvudmannskap, som på olika områden kan ge medborgarna bra service till rimliga kostnader och där konsumenterna själva står för valet.

Behovet av förnyelse inom den offentliga sektorn är stort och när det gäller att kombinera produktion och finansiering finns det många olika möjligheter. (Se figur.)

1. För det första finns det mycket att göra inom ramen för ett bibehållet kommunalt huvudmannaskap, dvs där såväl produktion som finansiering är offentlig. Låt förvaltningar och institutioner bilda egna resultatenheter (profit centers) i en starkt decentraliserad organisation med stark tillit till personalens förmåga att ta initiativ, att fatta beslut som gynnar dem som efterfrågar deras tjänster, att ta ansvar för såväl personalfrågor, investeringar som ekonomi. För detta krävs ett nytt ledarskap ute i kommunerna både bland politiker och tjänstemän. Målstyrning i en decentraliserad organisation får ersätta regelstyrning och politisk klåfingrighet.

2. För det andra bedriver kommunerna idag verksamheter som är helt avgiftsfinansierade, dvs privatfinansierade. Vanliga exempel är renhållning, vatten- och elförsörjning. Alla tre utgör exempel på tjänster som vi måste ha. Denna tjänsteproduktion är regelmässigt icke subventionerad. De stora subventionerna kommer – märkligt nog – på områden, som inte är lika angelägna för alla, som tex vattenförsörjningen är.

3. För det tredje finns det exempel inom främst det tekniska området på privatisering inte bara vad gäller finansiering utan också produktionen, tex börsintro-

duktion av kommunala bolag. Flera kommunala bolag skulle vara attraktiva för enskilda ägare om bolagens aktier bjöds ut till allmänheten. Det visar exemplet Roslagsenergi AB på OTC-listan. Det enskilda ägarintresset kan förväntas leda till en ökad effektivitet, vilket på sikt är till fördel för konsumenten.

4. Slutligen vill jag peka på möjligheterna till kombinationen offentligt finansierad privat tjänsteproduktion. Här ryms stora potentialer när det gäller vård, omsorg, utbildning m m. Alla är överens om kommunernas ansvar för att var och en garanteras en god social trygghet. Som komplement kan dock alternativa driftformer bidra till en positiv utveckling och erbjuda en helt annan valfrihet än den som finns idag. För mig är det en självklarhet att *föräldrarnas* önskemål om hur barnomsorgen skall ordnas är viktigare än politikernas ambitioner att styra och ställa för dem. Med vilken rätt och med vilken större insikt kan politikerna göra anspråk på att veta bättre än föräldrarna och barnen själva?

Det är dags att marknadskrafterna – dvs de enskilda människorna, de 8,3 miljoner svenskar, som utgör marknadskrafterna i vårt land – ges möjlighet att påverka den offentliga serviceproduktionen direkt som konsumenter och inte bara politiskt som väljare vart tredje år.